Сіцинський “Приходи Подільської єпархії ”. Кам’янець –Подільський 1903р.
Переклад з російської О.Гречанюк. 2007р.

Ямпільський повіт

Ямпіль – повітове місто, має координати 48 0 14` північної широти і 45 0, 56` східної широти, розташований на лівому березі річки Дністер на рівній місцевості, з північної і східної сторони закритій досить високими горами. Рівновіддалений від губернського міста Кам’янець-Подільський на 186 верст, від залізничної ст. Крижопіль на 41 версту, від залізничної ст. “Могилів – на 45 верст, ст. Вапнярка на 50 верст.

Кліматичні умови місцевості сприятливі для здоров’я. Грунт більшою частиною чорноземний з домішками піску і вапняку.

Жителів в Ямполі по перепису 1897р. рахувалось 6709 осіб обох статей. По рахункам Подільського Губернського статистичного комітету до початку 1899р. в місті було 6203 мешканців. В тому числі дворян 176, духовних 14, міщан, купців та ін. 3554, селян 1766, інших суспільних прошарків 580, іноземців 22.

По віросповіданням вони розподілялись так : православних 4075, католиків 373, лютеран 8, євреїв 1747.

Точних данних про час заснування Ямполя нема , достовірно відомо, що він існував уже в 16ст. і вважався в цей час одним з найбільш вагомих торгових пунктів краю, чому в значній мірі сприяло його положення на річці Дністер в тому місті, де закінчувались дністрові пороги.

На прикінці 16ст. і на початку 17ст. Ямпіль належав Замойським.

Одразу ж після придбання ними тутешньої місцевості, перший її власник – Ян Замойський збудував тут замок і зміцнив місто.

В 1593р. в період козацьких заворушень, цей замок тримав в облозі один із сподвижників Косінського, козацький полковник Іван Лобода, але без успіху.

В 1650р. Ямпіль увійшов разом з Брацлаввом, Могилевом, Мурафою, Браіловим і Тульчином до складу Брацлавського полку.

В цей час Ямпільський прикордонний полк знаходився під командуванням полковника Данила Нечая, одного із сподвижників Богдана Хмельницького.

Сам Богдан Хмельницький в 1650р. розмістився в Ямполі, коли його син Тимофій брав осадою м.Ясси, бажаючи помститись молдавському господарю Лупулу за відмову в руці дочки Домни Розанди і тут же розмістився табором і союзник Богдана Хмельницького кримський хан Нуредин.

В 1651р. коли поляки розбили малоросійського полковника Данила Нечая, польський гетьман Калиновський звелів своєму авангардному загону іти на місто Ямпіль під проводом Станіслава Лянцкоронського.

Лянцкоронський напав на Ямпіль під час ярмарку на світанку, коли більша частина його мешканців і гостей ще спала, і тільки лавочники почали розкладати свої товари. Раптово напали поляки. Злякані мешканці вдарили в церковні дзвони, але було вже пізно. Польські війська вступили в місто. При цьому купці зібрались тікати, покинувши свої товари, народ скупчився на мосту. На біду міст обвалився і ті, що бігли падали в річку. Поляки занявши місто підпалили його і умертвили всіх жителів без різниці віку і статі.

Тут загинуло по сказанням літописців більше 10 тисяч народу із різних країн.

Тут були окрім місцевих жителів, валахи, угорці, греки.

За напад поляки дорого поплатились. Після порухи їхнього війська від полковників Богуна і Глухого під Вінніцею, поляки змушені були залишити з возами під Ладижином

награбоване в Ямполі майно на здобич козакам, тут же під Ладижином було вбито і самого польського гетьмана Калиновського.

Молдавський господар Лупул, дізнавшись про повну поразку польського гетьмана Калиновського під Вінницею і про смерть його під м. Ладижином, погдився на шлюб своєї доньки Домни – Розанди з Тимофієм Хмель ницьким і попросив прислати до нього весільний потяг, але з умовою, щоб цей потяг не супроводжувався союзниками Хмельницького – татарами. Обережний Хмельницький вимагав з цього приводу від Лупула заручником його полоненого.

Господар виконав вимогу Хмельницького : молодий Тимофій з генеральним писарем Іваном Виговським і з другими сановниками готувався до виїзду на давно бажане весілля, із значним загалом своїх козаків.

В полі, по звичаю того часу, зустрів Тимофія повіренний нареченої з вітанням від неї.

На другий день молодий Хмельницький переїхав Дністер, залишивши за собою український кордон.

Після козацьких війн Ямпіль довго залишався занедбаним і хоча потім знову виник, але був лише незначним селом.

На початку 18ст. Ямпіль дістався Потоцьким, які відновили його, облаштувавши тут пристань, що стала складним місцем для товарів, які прибували з чорного моря.

З приєднанням краю в 1795р. до Росії, Ямпіль до того часу містечко, був призначений повітовим містом Брацлавського намісництва, а при створенні Подільської губернії він став повітовим містом осьанньої.

В 1796 році 22 січня по Височайше затвердженній доповіді Сенату призначений місту Ямполю герб в зеленому полі справа наліво зображена срібна річка, яка тече, по ній в правій стороні видно частину дністровських порогів ; на березі в нижній частині щита видно з боку два судна , що будуються підпорами.

В тому ж 1796р. повітові заклади були перенесені в містечко Цикинівку, але згодом, оскільки це містечко страждало від паводків з Дністра, повітові заклади були знову перенесенні в Ямпіль.

Височайшим укладом 1804р. Ямпіль був затвердженний повітовим містом.

В Ямполі є римо-католицький костел на честь непорочного зачаття пресвятої Діви, збудований в 1812р. поміщиком Добржанським, кам'яний має парафіян 1223 особи обох статей.

В Ямполі дві парафії – соборна Різдва Богородиці і свято – Миколаївська.

Собор м. Ямполя.

Парафія Собор Різдва Богородиці складається із частини міста і села Порогои. Кажуть душі в парафії сягає 2610 осіб обох статей. Всі вони малороси, в більшості селяни і міщани їх зайняття – хліборобство і частиною дрібна торгівля. Більш заможні жителі займаються доставкою хліба в м. Бендери на галерах, але із цього промислу вони мають невелику користь, бо хліб і галери єврейські, а їм належить праця по сплаву і коні, з допомогою яких галери пусті тягнуться назад із Бендер.

Риболовством займаються жителі с. Пороги. Соборний Храм – кам'яний, на честь Різдва Пресвятої Богородиці, збудований на кошти графа Потоцького в 1787р. Землі церковної 39 десятинь170 сажень. Настоятелів з 1822р. по теперішній час було 11, з них тільки протоірей Яків Петринський пробув 14 років, решта пробули при соборі по декілька літ.

В соборній парафії крім сільського училища є дві школи грамоти, одна при соборі, а друга в селі Порогах : остання знаходиться у власному приміщенні, відкрита в 1890р.

Свято – Миколаївська парафія м. Ямполя складається із частини міста і сіл – Дзигова-Брода, Русави і Добранки.

Більша частина парафіян – селяни і тільки незначна частина – міщани. Майже всі вони займаються землеробством. Вийняток в цьому випадку складають жителі села Дзигова-Брода, які маючи дармовий прекрасний камінь, виробляють з нього надгрібні пам'ятники, жернова і інші речі у вільний час: все це після закінчення польових робіт вони розвозять по різним місцям, чим заробляють чималі гроші.

На жаль, деякі із жителів призвичаїлись до алкогольних напоїв, так що всі гроші, виручені від продажу виробів часто пропивають ще до повернення додому.

Свято – Миколаївська церква збудована в 1770р. зусиллями парафіян, спочатку ця церква була у вигляді католицької каплиці. Дзвіниця стояла окремо від церкви, вона була збудована одночасно з церквою.

В 1862р. за рахунок церковних сум і пожертвувань від парафіян над церквою був облаштований дерев'яний остов і на ньому купол: при церкві побудована з західної сторони кам'яна дзвіниця і купола вкриті бляхою і пофарбовані.

З цього часу Миколаївська церква набула вигляду православного храму.

При Миколаївській церкві землі є 36 десятин 1210 сажнів, з них під церковним погостом 455 сажнів, садибної 3 десятини, одної з сінокосом 33 десятини 755 сажнів.

Церковна земля розташована в п'яти місцях, що надзвичайно незручно в господарському відношені : при цьому самий більший шмат землі разом з сінокосом знаходиться в 8 верстах від церкви.

В цій парафії є дві школи – в самому місті Ямполі і в приселку Дзигова Броді. Ямпільська церковно-парафіяльна школа облаштована на кощти товариства селян м.Ямполя обох парафій в 1890р.

В Дзиговому Броді знаходиться школа грамоти в 4-5 верстах від Ямполя, збудована в 1890р. на кошти товариства селян.

В 1891р. шкільна ділянка землі в 456 сажнів обнесена кам'яною огорожею. Приміщення дерев'яне, вкрите гонтою.

Тростянець – розташований в неглібокому ярові по дну якого протікає річка Біла, притока річки Русави.

Від повітового міста Ямполя в 12 верстах. Місцевість здорова, вода джерельна. Грунт чорноземний. Село отримало свою назву від великої кількості тростнику, що росте по березі річки.

Селище утворилось на землях князів Любомирських в половині 18ст. і було хутором с.Миронівки. Парафія, крім Тростянця складається із с. Лаврівки і хутора Хмелівщини.

В районі парафії в 1874р. облаштований на акціях цукровий завод, що називається Гонорівка. Населення – православне. Кількість парафіян : 949 чоловіків і 966 жінок.

Перший храм споруджений в половині 18ст. існував він до 1836р. у вигляді маленької, дерев'яної, критої соломою церкви, яка мало відрізнялась від житлових селянських будинків.

В цьому році на прохання священника Худзинського перероблена була в церкву католицька каплиця, кам'яна, пристосована до потреб храму православного на кошти поміщикаЛипецького, присвячена вона була на честь Покрова Богородиці.

За неміцністю грунту церква до 1869р. дала тріщини, тому була капітально ремонтована, в тому ж році споруджена була і кам'яна дзвіниця: в 1872р. поновлений був іконостас. Будинки священно-духовнослужителів зі всіма службами збудовані в 1884р. на кошти поміщиків.

Церковно-парафіяльна школа існує з 1861р. в 1893р. облаштована нова чудова споруда для школи на кошти парафіян цукрового Гонорівського заводу, та Училищної Ради.

Дорошівка – село, розташоване на гористій місцевості при р.Мурафа – найближча залізнична станція "Могилів" в 30 верстах, повітове м.Ямпіль в 15 верстах, поштово-телеграфна станція в містечку Яруга в 3-х верстах. Місцевість здорова.

Грунт чорноземний, з домішками піску і вапна. Сторожили стверджують, що засновником поселення був козак Дорош, уроженець с.Буші, заснувавший тут хутор і помістивший тут на проживання свого сина.

З плином часу тут стали селитися і інші мешканці сусіднього села Буші і створили поселення, що отримали ім'я Дорошівки.

В половині 18ст. створилася парафія. З данних, що зберігалися в церкві дорошівській відомо, що за бажанням власника села гр.Потоцького священником в 1767р. був призначений Симеон Слутикевич, Рукоположений в священники закордонним православним єпископом Бессарабії, а брацлавським офіціалом Матковським прийнятий в унію.

В Дорошівці в рік прийняття унії було 147 чоловіків і 150 жінок, а в 1899р. – 577 чоловічого населення і 594 жіночого населення.

Жителі займаються землеробством, є столяри, ковалі, чоботарі, каменярі.

Вони своїми роботами задовольняють лише потреби місцевих жителів, які вдовольняються самою невибагливою роботою.

В документах вказується місце і церкви в урочищі " Виков". Тут знаходяться кістки покійників, фундаменти здані в 1898р. знайдено церковний спис, що зберігається в церковній ризниці.

Друга церква по сказанням була на старовинному кладовищі, розташованому нині серед села: церква ця була зруйнована колись татарами. Замість неї споруджена була в 1774р. з благословення уніатського митрополита Леона Шептицького нова церква в ім'я преподобної Параскеви, яка проіснувала до 1859р. Вона була дерев'яна, збудована в зруб з дубового дерева у вигляді великої хати з трьома відділеннями, покрита була соломою, з дерев'яним хрестом, заміненим потім на залізний, всередині і ззовні мазана глиною. При церкві цій два дзвони по католицькому способу були затверджені на 4-х стовбах.

На цю церкву, як на таку, що не відповідає своєму призначенню, звернуло увагу начальство і в 1857р. Міністерство Державного Майна видало роспорядження про будівництво в с.Дорошівка нової церкви на державні кошти.

Закінчена церква в 1860р. Церква – з дубових брусів, хрестовидна, з одним куполом, крита гонтою. Церква стара була розібрана і на місці престолу споруджений кам'яний хрест.

Притчові споруди збудовані за рахунок казни. Церковно-парафіяльна школа існує з 1860року, приміщення шкільне збудовано в 1895році.

Михайлівка – Яругська село розташоване на лівому березі річки Дністер. Повітове місто Ямпіль в 15 верстах, найближча залізнична станція Могилів в 30 верстах, поштова станція Яруга в 7 верстах. Місцевість здорова. Грунт на березі річки піщаний, в інших – чорноземний.

З презенти графа Феодора Потоцького 3 січня 1776р. видно, що Михайлівка в цей час створила самостійну парафію. В теперішній час парафіян 1132 чоловіка і 1111 жінок,

католиків 22, євреїв 50 душ обох статей.

Головне заняття – землеробство, скотарство, бджільництво, рибальство, виготовлення селянських килимів, торгівля салом і м'ясом свинини, гонка галер по Дністру і плотів. Народ досить зажиточний. До 1846р. в селі була стара церква, збудована в 1776р. дерев'яна на честь Успіння Божої Матері. На місці престола старої церкви стоїть кам'яний хрест.

В 1846р. споруджена нова кам'яна церква з такою ж дзвіницею і огорожею, храм збудований на честь Успіння Божої Матері на кошти казни і парафіян. В 1894р. був оновлений. Притчові споруди в належному стані.

Із священників більше других потрудився Феофіл Жолткевич з 1860 по 1875р.р., пам'ять про нього живе до цих пір в народі. По сказанням парафіян він з сумлінням і благоліпно здійснював службу Божу, ніколи не залишав своєї пастви без настанов як в церкві так і в домівках, турбувався про народну освіту, до парафіян був добрий, доступний, поблажливий, свій пастирський обов'язок ставив вище своїх особистих вигід.

Церковно- приходська школа існує з 1864р., знаходиться у власному приміщенні з 1887р.

Для дівчаток відкрита в 1897р. школа грамоти.

Феліціанівка – (нині с.Безводне) розташоване в низині, неподалік від річки Коритної, в 22 верстах від Ямполя на північ. Місцевість здорова, грунт чорноземний.

Найблжча залізнична ст. Вапнярка в 35 верстах.

Парафія відкрита в 1893р., раніше ж село входило в склад парафії містечка Дзигівки. Церква в Феліціанівці споруджена в 1889р. зусилями парафіян, будинком дерев'яна з такою ж дзвіницею в ім'я великомученика Дмитра Солунського.

Кількість парафіян – 601 чоловік і 599 жінок. Всі вони малороси, замлероби. Будинки притчові зі всіма службами збудовані в 1895р.

Церковно-парафіяльна школа існує з 1891р., має власне приміщення.